סייברספייס. במקום סמי תודעה

עם גיבסון וסטרלינג בשדות הסייברספייס

עידו אמין

"צבע השמים מעל הנמל היה צבעו של מרקע טלוויזיה המכוון לערוץ מת", כך התחיל לפני עשר שנים וויליאם גיבסון, אמריקאי שערק ממלחמת וייטנאם לקנדה, את ספרו "נוירומאנסר". דור שלם של מתלהבי מחשבים, שקרא בדרך כלל רק ספרות מקצועית, עזבו את הגב כדי לקרוא ספר. כך, בפעם הראשונה, על מציאות מדומה, על החלל התקשורתי של הסייברספייס, על ניתוחים שמשתלים אדם עם מכונה, על תודעות מלאכותיות השוכרות שכירי חרב ועל שבבי סיליקון הננעצים מאחורי האוזן. בבת־אחת קמו והרגישו שהם עם: עם ששמו "סייברפאנק", שגיבסון הוא נביאו או לפחות המשורר הלאומי וש"נוירומאנסר" הוא הכרזת עצמאותו, המגילה שאיפותיו הלגיטימיות והלא־לגיטימיות ותיאור חלומותיו הרטובים. נשמע מגוחך. נאורה סמיאל, סופרת המדע הבדיוני הישראלית, מכנה את הספר בזיון בשם "אלסנדלנר".

וויליאם גיבסון הפך לגיבור תרבות מודרני: ב"נוירומאנסר" שלו היה כל מה שאיש מחשבים רוצה באמת: היו שם מכונות קפריזיות זולות שמתחברות למוח, היה סקס וירטואלי יותר אינטימי מאינטימי, שמאפשר לחוות את בן הזוג מבפנים; היו גיבורים שעשו מיליונים מהמצאות ראשם; היו אנשי עסקים קשוחים ואלימים מהשוק האפור של סינגפור, ששכרו חבורות רחוב רגיסליות להנדס פגיעה במרכז המחשב הבינלאומי; היו אנשים עם לב של סיליקון ומכונות עם נשמה; והייתה שם שאיפה לעולם קשה יותר, אך חופשי ומרגש יותר.

זה בעצם העיקר, ומכאן הפאנק שבסייברפאנק: עולם המחשבים הוא תשובת שנות הסוף למערב הפרוע. רק שבמקום מערבה צוללים צעירי דורנו פנימה, אל תוך רשתות תקשורת, היונקים מעברם המפוקפק בעולם מיושן המתמודד אל העולם המודרני – הסייברספייס – שהסכנה ותחושת החופש כרוכות בו זו בזו, ממש כמו במערב הפרוע הוותיק. סייברספייס הוא המקום אליו נשאבים כש"צוללים" לתוך המחשב, חלל מדומה המשתרע בין כל המחשבים שבעולם, ומחוברים ביניהם בתוך שורת מהירה ומיידית. בתוך מרחבי החלל הזה דוהרים קאובויים (כך מכונים אשפי המחשב בספר) בשליחות מעסיקיהם, רוכבים על תוכנות נאמנות, מפצחים סיסמאות כניסה למבוכים נעולים של מסדי נתונים, מחפשים בעורק גדרות הזרע המהירים פירורים של הזהב המודרני – המידע. לקאובוי הגיבורי אין חברים זולת ערכת תקשורת מתוצרת "אונו־סנדאי" המחוברת, באמצעות אלקטרודות, ישירות למוח, והוא נכון לכל הרפתקה; כאן פוגשים לוחמת שכירה שהשתילה לעצמה מסך ראיית לילה במקום עיניים וסכינים במקום ציפורניים, מתכנת שמשכיר חלקים ממוחו לאחסון תוכנה גנובה ואינטליגנציה מלאכותית, שהפכה לישות עצמאית והחלה לרדוף אחרים מהעיסקאות שהיא מבצעת.

"זהו עולם שבו אנחנו יכולים למצוא את מקומנו", אומרת באמונה מרי ריזל, עורכת בהוצאת מעריב, "זהו אמנם נקרא מדע בדיוני, אבל הוא על גבול המציאות. כולם, הדברים אלה כבר קיימים, למשל מציאות מדומה. יש בינינו אנשים שעברו את החוויה – שחוברו למחשב דרך קסדה וכפפות וחוו משחק שחסם שלא קיים באמת. אולי בנושא של הגרסה הנפשית נצטרך לחכות, נגיד, 50 שנה. אבל הדור שלנו", היא אומרת בחיוך, "עוד יזכה לראות דברים מבהילים".

חללחשב

תרגום "נוירומאנסר" לעברית התעכב, למרות המשלות מוכנים ספרותיים שהיו קיים לתרים שהוסס בעולם זה שנים. אולי משום שרק עתה קם בישראל דור כלים, שיוטיים כמו "ערוץ מת" ושלג על המסך משורים על הגל שלו. כמובן, גם בלי לאהוב מחשבים, אפשר ליהנות מ"נוירומאנסר" כמותח ספר מדע בדיוני מרתק. אבל שיחה בזה "נוירומאנסר" שונה מהמדע הבדיוני הקלאסי של אסימוב וסילברברג, כמו שאם.טי.וי שונה ממצעד הפזמונים, כמו שסי.אן.אן שונה מ"מבט". אצל אסימוב, המכונה היא הסיוט המסורבל, המגבלת שעימה מתעמתים. בזרם הסייברפאנק המכונה היא החלום הרטוב שיאפשר להיות, המפתח לתקשורת מלמחית, לחיי נצח ולעתיד על־אנושי. הסייברפאנק, כמו הפוטוריסטים בשעתו, מתלהב מהמצאות הטכנולוגיות המשתפרות אך שלא מבינים – המציאות משיבה לו אהבה.

רן פלג, רקדן באנסמבל בת־שבע, חסר ניסיון קודם בתרגום, אבל קרוב לנושא, הוזמן לתרגם את "נוירומאנסר" על ידי ספריית מעריב, כשמתרגמים אחרים התקשו בפענוח הקוד התרבותי. "זהו מדע בדיוני מסוג חדש ועכשווי", הוא אומר, "צריך להיות צעיר כדי להבין חלק מהראש שלו. מצד אחד, יש בו תיאורים באנגלית יפהפייה ומתוחכמת, עם רבדים מכל המורשים והתבטאויות, ומצד שני – ניבורים פרוזים שמבוטאים בשפת רחוב, ונתית, מלוכלכת, במה השילוב אורגני וגאוני". עם מילים כמו קיס לפלג אין בעיה: לדעתו זו מילה בינלאומית, וגם בתרגומו העברי אומרים הגיבורים "קיס". לעומת זאת, המונחים הטכניים בעייתיים יותר. איך אומרים "סייברספייס" בעברית? אולי צריך להשאיר את המילה כמו שהיא? פלג: "לא. נוחים לי להשתמש בזרמן הססמטי הזה של כתיבת מילים לועזיות באותיות עבריות". הוא התלבט בין "חללחשב", בסגנון אסימובי מסוים, לבין "חלל קיברנטי", ובסוף מוחה על נכי סקבר ההפלילים, פתח גם את הטלוויזיה. "פתאום", מספר פלג, "תוך כדי עבודה, אני שומע בכתבות באם.טי.וי מרשנים מתוך הספר שאני מתרגם". מונחים מתוך "נוירומאנסר" גלשו לתוך המציאות שאותה ניבא, לא רק בעיתוני הלוחיים אלא גם ברשתות התקשורת הממוחשבות הבינלאומיות: שם מכנים משתמשים רבים את עולמם האלקטרוני בשם "סייברספייס".

סקס וירטואלי, חבורות רחוב דיגיטליות, מכונות נושמות ואנשים עם לב של סיליקון. אלה ואחרים יפגוש הקאובוי המודרני במערב הפרוע של סוף המאה ה־20, החלל המחבר בין כל מחשבי העולם. עשר שנים לאחר פרסומו, יוצא לאור התרגום העברי של "נוירומאנסר", התנ"ך של הסייברפאנק. עידו אמין מורה נבוכים

גם בישראל מכירים את תוה הסייברפאנקיים, וויליאם גיבסון, והתופסים רעתו כשפעתה הדיגיה על תרגום. ריילי: "לא זכורה לי תופעה כזו שלפני שיוצא ספר אנשים מדי קשרים וישראלים כיום הוא כבר יוצא. התברר לי שהדיגיה על צאת הספר דלפה לרשתות התקשורת והמחשבות עוד לפני שהספיקו על הנצאתו".

סייבר־בולשיט

פורס ספרותי־תרבותי הפך הסייברפאנק בשנים האחרונות לתנועה חברתית־פוליטית. למעשה, כולם הפך הדבר לסוג מציאות רגילה של שנות הנ"א. קיזתי הסייברפאנק עבוד לברומו והם גרסים פרשנות לציור מחשבה התברר כי קוראים הם הפיליה של מעגלי ההלכות בקרב המחשבים. ארגונים חדשים כמו "החזית האלקטרונית" למען הממנה" נאבקים נגד פשיטות המשטרה על תקשורת דיגיטלית ופעילים במישור הפוליטי, כדי להשפיע על החלטות ממשל קלינטון בנושאי הצפנת מידע וגישה לרשתות תקשורת. למעשה, פולחן המידע והסמנות, המדוך בתרבות הסייבר, עבר תהליך אדיר של פופולריזציה וגודפליזציה, ומוכרים רבים כמות כה אדירה של כל היהלומים, כמו מחשבי מ.מ.ר ניידים, מכונות של גלי בנות, תרופות להארכת החיים ולשיפור המסד המוח וקטנים מסכים של בילי איידול – עד שכיום הפך הנושא לאופנה. אם ברצונך להיות מקובל בחברה הדיגיטלית העכשווית, לעולם אל תאמר "סייבר", השימוש היחידי המותר במילה הוא "סייבר־בולשיט".

גם "וירטואלי" אומרים רק יודעים, וזה טבעי. יש כבר וידאופון בת"א, ויש אולם משחק מלחמה וירטואליים ברמת גן. אז מה הבינ' דילן כאשר בילי איידול סותן את סייברויתו מעל מסכי אם.טי.וי, משיב לו גיבסון מעל דפי "מונדו 2000", ה"להיטוף" הווירטואלי, בביקורת קטלנית, והנה התחילו כבר כוויבות הוכר מימי הפאנק הלאומי־סייברי: "אני הייתי סייברפאנק אמיתי, אתה לא היית סייברפאנק אמיתי".

רומן דיגיטלי

כשהרביאה הסופרת נאוה סמיסאול את ספרה "רומן דיגיטלי" (הוצאת הקיבוץ המאוחד, מאי 94', בתנן במהדורה שנייה), המתאר פרשיית אהבה, ריגול וחיפוש עצמי במבוך רשתות התקשורת, נמצאו לא רק מספיק קוראים שהבינו ואהבו את חוויית ההתרחשות, אלא אף מספיק קוראים שהצטרפו לבי.בי.אס (מועדון אלקטרוני) שהיא הקימה. בני ינאי, היום מנכ"ל משרד המדע, כינס כבר את ראשו כי "רומן דיגיטלי" אינו עתידני כלל, כלומר כל המתואר בו יכול להתרחש כבר היום, זולת נקודה אחת: יש בספר מחשב שלומד לדבר אנגלית. עד כאן. "אבל גם זה יקרה", אומרת בביטחון סמיסאול, מומחית מערכות הפעלה של "יוניקס" ומציאות מדומית, שחוטי הרשת הובילו אותה אל עולם הספרות, אל עולם משחקי הטלוויזיה האינטראקטיביים ומחידושי ערוץ 2, ואף לעולם החשאי של בטחון המדינה: היא נשכרה לאחרונה על ידי משטרת ישראל כיועצת לענייני פשעי מחשב. הספר מתבונן למציאות המאבת האמיתית כבעי כמו "גאמינג", ובמתח הראוי ממנו של התרבות להתבטא, האופייני לדבים בקהילת הסייבר, ובעצם, לדבים בכלל בשנות הנ"א, הערותיו לאלו שעוררים לעצמם. שאלתי אותה איך הרגיש המאבטחת סמיסאול בהתלבות, עבור משטרת ישראל, את אחד מקוראיה של הספרות סמיסאול, כשהוא מבצע פעולות לא חוקיות כהשראת אחד מספריה. "היו לי בעיות מוסריות לסייע למשטרה", מסיבה סמיסאול, "הרי אני בעד גישה חופשית למידע – ובכן התבקשתי לסייע למנגלי הציבור". לבסוף המוסריים של סמיסאול התיישבו בפתיע, בגלל אי הסכמה באשר לתמורה הכספית שתקבל. "זה קורה לי להתר ליס", היא אומרת בחיוך.

איים ברשת

בעוד הוצאת מעריב מוציאה את "נוירומאנסר", מספר אחת בהיכל הכבוד של הסייברפאנק, הוצאת כתר מוציאה את מספר שתיים: "איים ברשת". שמות הספרים משקפים את קוקטייל הטכנולוגיה והמיסטיקה הגורף, המשלימים זה את זה בתפיסת העולם המודרנית: "נוירומאנסר" הוא גלגול של רוחות מעולם הוודו של הקונגו, ו"איים ברשת" – פראפרזה על שם ספרו של ארנסט המינגוויי. מחברו, ברוס סטרלינג, לעיתים משתף פעולה עם גיבסון, אך הספר הזה ברותי שלו חריף יותר. בהוצאת כבן, ההיכס המעולי של סטרלינג מעניין יותר מזה של גיבסון, שעיניו העיקרי הוא מה יוצא מהפלאה של רובוטיקה, ריטשר ופסיס אחראי.

עמנואל לוטם תירגם את סטרלינג לעברית, ונן כבכה מספרים שמסתירים, כמו בנסקד, גינאית ומפשרות, ומבר חישים את הבינלאומיות המדירית של עולם העתיד. העתיד או ההווה? לוטם: "מחובר בקפיצה של מדרגה בתודעה, המקבילה לקפיצה שבין רדיו לטלוויזיה. בעבר ניתן היה רק לשמוע משהו מדוגל נדיר, ואילו כיום אנו חשים עוד מכותנו המבהירה לראות אותו בטלוויזיה. בעבר היינו תלויים בשירותו של סרנים, ואילו היום יש לי תקשורת ישירה. עלינו על הדרך, שמתפשכה מתואר אצל ברוס סטרלינג: עולם בו כל אדם יוכל לשדר לכל הביותים, ללא תלות בתחנות שידור. באופן חלקי, הטכנולוגיה הזאת קיימת כבר היום".

האם העניין הסייברפאנקיסטי מתגבש כשיעור במבציר לוגיה? לוטם שוקל מילים ולבסוף מסביר: "המחשב מוליד את פסי התודעה. בדומה לאותם סמים, הוא פותח לפני הנפש אופקים שאין לה גישה אחרת אליהם. כל מה שנאמר בעבר על אל.אס.די והלוביאנגים כמו המסריות והמסקיק ביות, אפשר להגיד, במובנים מסוימים, על הזיכרון הזה שבין האדם למחשב".

בעקבות קפטן נמו

כדי לברוק עד כמה באמת הגענו לאחרית הימים הסייברית, עקבתי את המתרגמים וההוצאות גם יחד, וחיפשתי קשר ישיר למוטרים עצמם ברשת הבינלאומית (שלא נקרא את "הלוהטב" וגם לא "החלל הקיברנטי" אלא פשוט "אינטרנט"). מתברר שלוויליאם גיבסון אין כתובת אלקטרונית, אך ברוס סטרלינג לקוטוו פעיל, אפילו פעיל פוליטי, בעיקר האלקטרוני ההולך ומתרחב, מתוך הסכון אישי כבוד עב "הבאר" בסן־פרנסיסקו. זה מושב גדול, בין הראשונים שפתחו בעין כביש אגורה פרטי אל ה"אינטרנט", והוא מבר הל על ידי הפיפים אחתנסים מהעיתון "Whole Earth", הרווא לאור מאז שנות ה־60.

באן עידו אמין מעיתון "תל־אביב". אפשר לראיין אותך?

כן, אבל אם אתה רוצה, למה שלא תציץ במחשב COM.TIC – תוכל למצוא שם דברים שכתבתי שם נחלת הכלל.

בכל זאת, רציתי לשאול כמה שאלות. "איים ברשת" זה מדע בדיוני?

תמיד ראיתי עצמי כסופר מדע בדיוני, אין לי בעיה עם זה.

"איים ברשת" נראה לך בדיוני היום?

הוא נראה לי היום קצת מיושן, אבל כי מליון פחות מיושן מרוב ספרי המדע הבדיוני. העולם נראה עכשיו כי מליון יותר דומה ל"איים ברשת" ממה שהוא נראה כ־85, כשכתבתי אותו.

התחברתי ל־COM.TIC – שכאריכות האופיינית הנתיר לי את הכניסה והחיפוש. באמת מצאתי שם כמה רשימות של סטרלינג, בין השאר מה שכתב לעיתון "אינטרוזן", בו הוא רץ בקשר שבין סייברפאנק למדע בדיוני: "סייברפאנקיסטים כותבים על האוקסוזה והסכנה שבטכנולוגיה בסייברספייס. ז'ול ורן כתב על האוקסוזה והסכנה שבטכנולוגיה בכדור פורח (...) ניתן לטעון כי הכנת נאטילוס לורן הוא מזוהה משונה בגירו של הסייברפאנק – כביכול, ורן היה בוחר נמוכי שאהב את אמא, ואילו הסייברפאנק הבלתי אנושיים והאליטיסטים מעיפים לסמים, אנרכיה, פטפטים נפטה ורוצחים כל הדברים הקדושים. אבל למעשה אין כל סתירה בין השניים. כי מה בעצם היה קפטן נמו של ז'ול ורן, אם לא מחריים סבבו־אנרכיסטי הנגב. ז'ול ורן עצמו חילק ברוזים פוליטיים בחוצות העיר פריז, בין הגוויות, בשנת 1848. משונה שהוא נחשב לאופטימיסט, בעוד הסייברפאנק נחשב לפרט ניהיליסטי".

סטרלינג מספר לי כי את "איים ברשת" כתב על מחשב "אפל סי" ישן נושן. את ספרו הנוכחי הוא כותב על "מק סי" מודרני יותר. אפשר לקבל תמונה? "אני מבקש", עונה לי סטרלינג, "בדיוק נגמרו לי תצלומי היח"צנות". אני מציע: אולי תשלח לי בדואר האלקטרוני סריקה של צילום? "עיתון מבריק", משיב סטרלינג, "אולי אצבע אותו בספר הבא". ומכאן התשובה לשאלה "האם כבר הגענו לסייברספייס": אנחנו די קרובים כדי שאפשר יהיה לדבר דרך המחשב עם סופרים מפורסמים בקצה השני של כדור הארץ; אך אנחנו עדיין רחוקים מאוד מעולם המחר, בו יהיה מודם לכל מעל.

תל־אביב

תרבות

ספרות
מנחם בן בודק מה באמת כתוב ב"גיאקומו ג'ויס"

קולנוע
אמנון לורד צופה ב"שמש עולה". "הוליווד ריפורטר" נותן 100 נקודות לשפילברג

צילום
טלי כהן־גרבוז שואלת את אילנה טננבאום מהו החלק המלא של הסימן

מוסיקה
ישי אדר מתענג על שרה נלסון ובוחן שלל תקליטים חדשים. יובל לוי מאזכר מקייט בוש

רועי ארד עד לתחיית הפאנק העברי

2

יובל כ"ץ, יעל הדיה, אמנון לורד, יובל לוי ויהודה נוריאל צופים בתוכניות הדגל של ערוץ 2 החדש

עיתון תל־אביב ממליץ

קולנוע / אמנון לורד
"לב בוחן". סרט יפה על מוסיקה ורגשות. עמנואל ביאר המפלאה משחקת כנרית המתאהבת בבחור כשרוני, שמעדיף להשקיע את רגשותיו בכינור מיטב לב

ספרות / מנחם בן
"שער השירים", מנחם שוות. קובץ שירים הטוב ביותר של שוות, המכלל את "שירת ירושלים" החדשה והגרעינית שלו עם שירי שנות ה־70 המשובחים. הוצאת שוקן.

תקליט / ישי אדר
The Drum Club, "Everything Is Now", יבוא. התקליט הבכורה המהודר של מועדון התופ הוא אחד מהתקליטי הדאנס המשובחים של השנה עד כה. המוסיקה, שהיא בעצם טכנו, מצליחה לשדר באופן המשכנע ביותר איך נשמעת מסיבה של אוהבי מוסיקה מעניינים בטבע.

צילום / טלי כהן־גרבוז
"פ – קבוצתית: צילום־צייור־פיסול". גלריה ליממנס מנסה להרחיב את הדיאלוג בין הצילום ומדיומים אמנותיים אחרים. תשעת המשתתפים הם: סיגל אבני, דליה אמלגי, עדי אליאסף, אוריס ברומן, עידית דגן, עידית יהלומי, אלה מאור, חנה סתר ותלבוגה ריינבך. קרליבך 159־161 (במקלט בניה).